

С.О. Швачко,
Сумський державний університет,
м. Суми

ЧИСЛІВНИКИ ЯК СТИЛІСТИЧНІ АТРАКТОРИ ІНКОНГРУЕНТНОСТІ

У статті розглядається діахронічна семантична девіація числівників, обумовлена когнітивними і дискурсивними чинниками. Робота вперше порушує питання про спустошення числівників, стилістичне їх навантаження при частковій або повній десемантизації. Нетермінологічна сутність досліджуваних слів осмислюється на матеріалі несерйозного, комічного дискурсу для позначення інконгруентності, семантичної несумісності.

The article deals with a diachronic deviation of numerals determined by cognitive and discourse factors. For the first time attention is being focused on the "empty" numerals, their stylistic charge in terms of incongruence categorization. The empiric material has been extracted from comic, unserious texts.

Числівникам (об'єкт дослідження) як системній парадигмі притаманні ізоморфні риси поліаспектності, поліфункціональності та полімодальності. Глибинні девіації числівників детермінуються інтегративною дією лінгвальних та екстралінгвальних факторів. Предмет дослідження – стилістичне навантаження числівників у комічному дискурсі. Актуальність теми об'єктивується сьогоденною тенденцією до вивчення функціональних параметрів комунікативних одиниць. Комплексний когнітивно-комунікативний підхід до квантитативних одиниць препарує осмислення стилістичних семантичних девіацій досліджуваного об'єкту.

Числівники, з одного боку, слова міри і ваги, з другого, мають багато спільного стосовно їх семантичної еволюції та функціонування [1; 3; 5; 7; 12; 13]. Термінологізація КО позначена втратою предметної семантики, збагаченням КО семами точної квантифікації [4; 6; 8; 9]. За межами терміносистеми, на фразеологічному просторі КО утворюють опозицію на позначення адгерентних понять "багато-мало". На синтагматичному рівні КО притаманна семантизація бівекторності – точної, приблизної / невизначеної кількості. Детермінуючими факторами при цьому слугують текстові та дискурсивні чинники. У семантичній еволюції КО повторюється цикл їх становлення: реверсуються значення предметності, квалітативності та синкретичності. Лінгвістичні параметри КО обумовлені дієвістю

лінгвальних та екстралінгвальних факторів, природою денотатів, ознаками останніх та шляхами їх пізнання.

Квантитативні одиниці актуалізують як кількісні, кількісно-якісні та якісні ознаки предметів, артефактів та явищ, про що свідчить дослідження фразеологічного корпусу з нумеральним компонентом – числівником (ФО(ч)). Десемантизація КО прослідковується, як показує дослідження ФО(ч), у лексикалізованих одиницях на позначення невизначеної та спустошеної квантитативності. КО мають тенденцію позначати кількісні ознаки полярних денотатів (абстрактних та конкретних). Пор.: англ. *two heads are better than one; thousands of kisses*; укр. *за кусок кишки – сім верст пішки; сім раз одмір, а потім одріж*; рос. *сто пудов соли; семь мешков радости; без пяти минут студент; тридцать четыре процента любви*.

Художні образи створюються шляхом кількісної гіперхарактеризації.

Пор.: укр.

А в нашого Омелечка

Невелика сімечка, -

Тільки він та вона,

та старий, та стара,

та діток череда:

два парубки усатеньких,

дві дівочки косатеньких,

два дрова рубас,

та двох дома немає,

та дві Насті в запасці,

та дві Христі в намисті,

та дві ляльки в колиці,

та дві няньки колише.

(Народна пісня)

рос. *Искусство галереи XL, десять метров смертельного ужаса, куча больших и маленьких удовольствий* [10].

Слід зазначити, що кількісні значення числівників вивітрюються у символічних позначеннях типу: 4 “символ порядку”, 7 “символ достатку”, 100 “символ повноти”, 13 “символ нещастя”.

Пор.: рос. *семь чудес* значно розширило географію свого вживання. Напр.:

Семь пирамид, семь мудрецов

И семь чудес нам древность славит,

Владыке снилось семь коров,

Рим семь холмов подошвой давит,

Семь городов входили в спор

о славной грекам колыбели,

да и везде как на подбор –

Семь пятниц на одной неделе (П. Вяземский).

Аксіологічний аспект притаманний порядковим ад’єктивам типу: англ. *first, second, third*, укр. *перший, другий, третій*. Наприклад: англ. *first teeth* “молочні зуби”, *second teeth* “постійні зуби”, *third teeth* “вставні зуби”, *second to none* “неперевершений”, *second*

thoughts “подальші роздуми”; укр. *третій зайвий*; *сьома вода на килі*; рос. *играть первую скрипку*; *третьего не дано*.

Нормативним для числівників стало позначення династій, телефонів, маршрутів, машин, брендів, тощо. Слогани реклами насичені квантитативними одиницями типу укр. *супер-, макро-, міні-*.

Метафори та інші тропеїчні засоби із КО вказують на інтенції адресанта, вербалізують його вплив на поведінку адресата [2]. В гумористичних ситуаціях, анекдотах КО створюють ефект лінгвістичної гри [11]. Пор.:

англ. *Teacher: If we take three from seven, what difference does it make?*

Pupil: That is what I say.

рос. – *Алло, гостиница? Соедините меня с женой.*

– *Какой номер?*

– *Я вам что – турок, чтобы их нумеровать?! (номер жєны вєсто номера комнаты).*

або: рос. – *Сколько стоит это колье?*

– *Десять тысяч.*

– *Черт, а это?*

– *Два черта.* [10, с. 201-206].

Слід зазначити, що у словосполученнях рос. *черта с два*; *раз, два и обчелся* ідея кількості зовсім розмита.

Семантична полівекторність числівників ілюструється також їх текстоутворюючою та аргументативною функціями. У текстах вони вживаються як елементи когезії, поряд з іншими конекторами та метатекстовими словами [2]. Пор.: англ. *consequently, then, the following objectives, the next, in addition, therefore, the final items, furthermore, next two major projects, firstly, secondly, thirdly, the former, the latter, the last, so on, etc.*; укр. *таким чином, у зв'язку з вищезазначеним, загально відомим є..., крім трьох підсистем, декілька ключових явищ, по-перше, по-друге, на нашу думку, зокрема, з одного боку, з іншого боку, і т.п.*

Одиниці з кількісними семами є фаворитами народної творчості та ідіолектів, які створюються за діючими моделями мови. Пор.: рос. *Умом Россию не понять, аришином обицим не измерить* (Тютчев).

Вектор стандарт → експресія у домені КО є рушійною наскрізною силою, що розмиває етимологічні витоки зазначених слів, генерує семантизацію квантитативності, предметності, квалітативності, верифікує універсальний характер кількісних слів – їх поліаспектність, полівекторність та поліфункціональність.

Перспективними у домені квантитативності є дослідження дискурсивного буття однойменних номінацій – стилістичних засобів із квантитативними атракторами, мовної семантизації понять “багато-мало”, когнітивних зон поля кількості, функцій “спустошених” числівників (на контрастивному та типологічному векторах).